

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

Meistaru iela 10-502, Rīga, LV-1050, tālr. 27343432, e-pasts seplp@seplp.lv, www.seplp.lv

Rīgā, 7.01.2026.

Nr. 2/6-3

Atzinums par Viļa Lāča daiļradi Latvijas Sabiedriskā medija veidotajā erudīcijas testā

Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons (turpmāk tekstā arī – ombuds) 2025. gada 9. decembrī saņēma [...] (turpmāk – Iesniedzējs) iesniegumu Nr. 142.5.6/13-94-14/24 “Par Latvijas valsts nodevēja un okupācijas varas pārstāvja daiļradi LSM saturā” (turpmāk – Iesniegums), kurā ir vērsta uzmanība uz VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” (turpmāk – LSM) ziņu portālā “LSM.lv” (turpmāk – LSM.lv) 2025. gada 28. novembrī publicēto erudīcijas testu, kurā ir ietverts jautājums par Viļa Lāča stāstu.

Iesniedzējs Iesniegumā norāda, ka *saturā nav sniegtas nekādas skaidrojošas atrunas par to, ka minētā persona ir Latvijas valsts nodevējs un aktīvi līdzdarbojās latviešu tautas deportāciju organizēšanā uz Sibīriju*, un lūdz ombudam sniegt atbildes uz šādiem jautājumiem:

- 1) *Vai šis saturs atbilst sabiedriskā pasūtījuma mērķiem?*
- 2) *Vai tas ievēro mediju ētikas standartus un SEPLP likuma prasības?*

Iepazīstoties ar Iesniegumu un tā pielikumā pievienoto materiālu, ombuds pieņēma lēmumu veidot atzinumu par 2025. gada 28. novembrī LSM.lv publicētās erudīcijas spēles – testa “Oranža, lillā vai brūna – kurai krāsai Ziedonis nav veltījis pasaku, un citi āķīgi jautājumi” (turpmāk – Tests) saturu un publiskošanas fakta atbilstību VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālajās vadlīnijās (turpmāk – LSM Redakcionālajās vadlīnijas) noteiktajām prasībām. Par pieņemto lēmumu 2025. gada 15. decembrī ombuds rakstiski informēja Iesniedzēju.

Lai izveidotu atzinumu, ombuds no 2025. gada 12. decembra līdz 2026. gada 6. janvārim:

- 1) iepazīnās ar Iesnieguma saturu;

2) iepazīnās ar Testu;

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/speles/28.11.2025-tests-oranza-lilla-vai-bruna-kurai-krasai-ziedonis-nav-veltijis-pasaku-un-citi-akigi-jautajumi.a623632/>.

3) 2025. gada 12. decembrī nosūtīja rakstiskus jautājumus LSM Interneta platformu direktoram Voldemāram Oliņam un 2025. gada 22. decembrī saņēma atbildes uz tiem.

Izvērtējot Iesniegumu, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons
konstatē:

[1] Par Testu un tā saturu.

Iesniegumā norādītais Tests ir LSM.lv sadaļas “Ārpus ētera” rubrikas “Spēles” saturs, kurā regulāri – viena publikācija nedēļā – kopš 2015. gada 23. decembra ir publiskoti 221 erudīcijas pārbaudes testi. Aplūkojot publicētos testus, jākonstatē, ka to saturs galvenokārt ir ticis veidots, balstoties uz LSM radio un televīzijas programmās izskanējušajiem erudīcijas raidījumiem, tādiem kā “Faktu mednieki”, “Vai esi gudrāks par Volfu”, “Veiksme. Intuīcija. Prāts”, “Gudrs vēl gudrāks”, u.c., bet daļa satura ir LSM radio un televīzijas programmu redakciju, kā arī LSM.lv redakcijas sagatavoti erudīcijas pārbaudes testi. Testu saturs ir vērtējams kā izglītojoši izklaidējošu erudīcijas pārbaudes jautājumu kopums, kas piedāvā auditorijai novērtēt savas faktoloģiskās zināšanas visdažādākajās – kultūras, vēstures, ģeogrāfijas, sporta u.tml. tēmās.

Šādi izklaidējoši erudīcijas testi tradicionāli tiek iekļauti plašsaziņas līdzekļu saturā un īpašu popularitāti tie savulaik guva ilustrētajos žurnālos, bet mūsdienās tiek publicēti dažādos interneta medijos. To veidošanas redakcionālais mērķis ir auditorijas piesaistīšana un noturēšana, piedāvājot tai interaktīvu iespēju pārbaudīt savas zināšanas un tādējādi ne tikai izklaidēties, bet zināmā mērā arī pašapliecināties, salīdzināt savas zināšanas ar citu zināšanām un gūt gandarījuma sajūtu. Lai arī šādi testi galvenokārt tiek piedāvāti auditorijas izklaidei, vienlaicīgi tiem arī ir izglītojošā funkcija, jo tie palīdz “atsvaidzināt” zināšanas un uzzināt kaut ko jaunu, kā arī spēj rosināt dziļāku interesi un tai sekojošu izpēti par kādu tēmu. Jebkurā gadījumā šādi izklaidējoši testi rada auditorijai priekšstatu par to faktu kopumu, kas it kā būtu jāzina un jāspēj atcerēties katram izglītotam, zinošam, kulturālam cilvēkam.

2025. gada 28. novembra Tests ir veltīts bērnu literatūrai. Testa autore ir LSM televīzijas programmas “Latvijas Televīzija 1” rīkotās televīzijas spēles “Gudrs, vēl gudrāks” redaktore Sanita Auškāpa, un testā ir iekļauti šādi 15 jautājumi:

1. Jāņa Jaunsudrabiņa "Baltā grāmata" ir autobiogrāfisks darbs. Kurš ir ilustrējis šo grāmatu?
2. Annas Sakses "Pasakas par ziediem" sastāv no 33 stāstiem. Kuram ziedam nav veltīta pasaka?
3. Imanta Ziedoņa "Krāsainas pasakas" veltītas dažādām krāsām. Par kuru no minētajām krāsām Imants Ziedonis nav sarakstījis pasaku?
4. Rūdolfa Blaumaņa literārā pasaka "Velniņi" stāsta par diviem maziem velniem un to piedzīvojumiem uz zemes. Par ko pasakas beigās pārvēršas abi velnēni?
5. Kā sauc māju, kurā dzīvo Pepija Garzeķe?
6. Kurš autors latviešu valodā pārtulkoja Alana Aleksandra Milna grāmatu "Vinnijs Pūks un viņa draugi"?
7. Kura no minētajām nav brāļu Grimmu pasaka?
8. No kuras Latvijā pazīstamas lugas ir šie vārdi: "Sprēgā kā dimanta šķiltaviņa, dzeļ kā čūskas dzelonītis"?
9. Cik kustoņu ir minēti Ojāra Vācieša bērnu dzejoļu krājuma nosaukumā?
10. Kādas fabrikas direktors ir Punktiņas tēvs grāmatā "Punktiņa un Antons"?
11. Kurš ilustrēja "Ziemas pasaku", kuras galvenais varonis ir Kraukšķītis?
12. No kā bija uzcelta raganas mājiņa pasakā par Ansīti un Grietiņu?
13. Pasakā par mazo nāriņu jūras princesei interesē cilvēku pasaule, un viņa apmaina savu nāras asti pret cilvēku kājām. Kāds fiziskais sods bija jācieš Mazajai nāriņai saskaņā ar Jūras raganas līgumu?
14. Kurš autors sarakstīja "Lāču pasaku" (1976)?
15. Kāds dzīvnieks ir Viļa Lāča stāsta "Vanadziņš" galvenā varoņa Jānīša labākais draugs?

[2] Par LSM sniegtajām atbildēm uz ombuda uzdotajiem jautājumiem.

Uz ombuda 2025. gada 12. decembrī rakstiski uzdotajiem jautājumiem LSM Interneta platformu direktors Voldemārs Oliņš sniedza šādas atbildes (visi izcēlumi atbilstu tekstā mani – E.A.):

1) par redakcionālajiem apsvērumiem, publiskojot testu;

Minētais saturs publicēts spēles / testa žanrā, kas LSM.lv portālā tiek izmantots regulāri, sadarbībā ar raidījuma "Gudrs, vēl gudrāks" veidotājiem.

Šādu testu mērķis ir vieglā, izklaidējošā formātā dot iespēju jebkuram interesentam pārbaudīt vai atsvaidzināt savas zināšanas par dažādiem tematiem, kā arī rosināt interesi par literatūru, kultūru un valodu. Tests tapis kā papildu digitāls saturs, kas tematiski sasaucas ar televīzijas raidījuma

“Gudrs, vēl gudrāks” izglītojošo ievirzi.

Konkrētais tests nav veidots kā analītisks vai vērtējošs materiāls par literatūras vēsturi vai atsevišķām personībām, bet kā zināšanu pārbaudes forma, kas balstīta faktoloģiskos elementos.

2) par testa mērķa auditoriju;

Testa mērķauditorija ir jebkurš LSM.lv portāla lietotājs, kuram ir interese pārbaudīt vai atsvaidzināt savas zināšanas par testa tematu vai vieglā formā uzzināt ko jaunu.

Nemot vērā šo auditoriju, tests veidots kā īss, rotaļīgs un digitālajai videi piemērots saturs, kas paredzēts brīvprātīgai un nepiespiestai lietošanai.

3) par jautājumu izvēli un literātu iekļaušanu;

Jautājumu izvēle testā balstīta uz Latvijas literatūras un kultūras vēsturē plaši zināmiem autoriem un darbiem, kas ir atpazīstami plašai auditorijai un tradicionāli aplūkoti izglītības procesā.

Atsevišķu autoru un viņu darbu pieminēšana testā notiek tikai literārā un faktoloģiskā līmenī, neizdarot secinājumus par šo personu politisko, morālo vai vēsturisko lomu.

Konkrētajā gadījumā jāņem vērā, ka minētais Viļa Lāča darbs “Vanadzīnš” ir joprojām pieejams grāmatnīcās, tā kino adaptācijas forma arvien ir Latvijas kultūras kanonā, un tas joprojām tiek demonstrēts un izmantots dažādos kultūras kontekstos, tai skaitā arī sabiedriskā medija programmās.

Tests neparedz autoru biogrāfisku izvērtējumu, vēsturisko darbību analīzi vai politisku vai ideoloģisku nostāju paušanu.

4) par iespējamo sabiedrības uztveri un redakcionālo izvērtējumu;

LSM redakcija apzinās, ka atsevišķu literātu, kuru biogrāfija vēsturiski vērtēta neviennozīmīgi, pieminēšana sabiedrībā var tikt uztverta atšķirīgi, taču konkrētajā gadījumā jautājums testā izmantots tikai faktoloģiskā un literārā kontekstā, ievērojot spēles žanram raksturīgo formu un apjomu.

[3] Par ombuda kompetenci.

Nemot vērā Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma (turpmāk – SEPLPL) 18. panta pirmajā daļā noteikto ombuda kompetenci vērtēt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un pakalpojumu atbilstību SEPLPL 1. pantā noteiktajam mērķim un 3. pantā noteiktajiem sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem,

kas ir izvērsti LSM Redakcionālajās vadlīnijās un LSM Rīcības un ētikas kodeksā, ombuds secina, ka tā kompetencē, vērtējot Iesniegumā uzdotos jautājumus, ir sniegt atzinumu par Testa satura un tā publicēšanas fakta atbilstību:

1. SEPLPL 2. pantam, kas noteic sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu vispārējo stratēģisko mērķi stiprināt Latvijas demokrātisko iekārtu, vārda brīvību un Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, **kopt latviešu valodu un nacionālo kultūru** saskaņā ar Satversmi, šo likumu un citiem likumiem.
2. SEPLPL 3. panta trešajā daļā noteiktajam sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipam veidot savas programmas un pakalpojumus **atbilstoši augstām ētikas un kvalitātes prasībām**, nodrošinot žurnālistikas izcilību un ievērojot visaugstākos starptautiskos profesijas un kvalitātes standartus.
3. SEPLPL 3. panta piektajā daļā noteiktajam sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipam **veicināt zināšanas**, radošumu un izaugsmi.
4. SEPLPL 3. panta sestajā daļā noteiktajam sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipam **stiprināt latvisko identitāti, [...], popularizēt nacionālo kultūru, mākslu un tradīcijas, sekmēt to uzturēšanu un izkopšanu [...]**.
5. LSM Redakcionālajās vadlīnijās noteiktajai LSM misijai strādāt **sabiedrības interesēs** pēc augstākajiem profesionālajiem standartiem veidojot programmas un cita veida saturu, atbalstīt nacionālo kultūru.

LSM 2025. gada sabiedriskā pasūtījuma mērķi, kā tie ir definēti VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” sabiedriskā pasūtījuma 2025. gada plānā, kas tika apstiprināts ar Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes 2024. gada 20. decembra lēmumu Nr. 67/1-1 “Par VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” stratēģiskā ietvara un plāna sabiedriskā pasūtījuma izpildei 2025. gadā apstiprināšanu” (grozīts ar 2025. gada 20. jūnija lēmumu Nr. 34/1-1 “Par VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” stratēģiskā ietvara un plāna sabiedriskā pasūtījuma izpildei 2025. gadā grozījumu apstiprināšanu”), ir paredzēti, lai definētu mērķus prioritārajos attīstības virzienos LSM veidotajām programmām un sniegtajiem pakalpojumiem kopumā. Programmām un pakalpojumiem izvirzītie mērķi pilnībā nav sasniedzami ar katru LSM satura vienību atsevišķi, tāpēc ombuds nesaskata iespēju vērtēt vienas atsevišķas satura vienības (Testa) vai pat viena šīs satura vienības elementa (15. jautājuma) atbilstību sabiedriskā pasūtījuma gada plānā noteiktajiem mērķiem. Ombuda kompetencē ir sniegt savu vērtējumu tam, vai konkrētais Testa jautājums nav

pretrunā LSM sabiedriskā pasūtījuma gada plānā noteiktajiem mērķiem šādos prioritārajos rīcības virzienos:

1. LSM 2025. gada Sabiedriskā pasūtījuma vadlīnijās noteiktā 2. rīcības virziena “Latvijas Sabiedriskais medijs ir uzticamākais medijs Latvijā” mērķim stiprināt demokrātisko iekārtu, vārda brīvību un piederības sajūtu Latvijai.
2. LSM 2025. gada Sabiedriskā pasūtījuma vadlīnijās noteiktā 4. rīcības virziena “Sasniegta plašāka bērnu, pusaudžu un jauniešu auditorija” mērķim piesaistīt jaunu auditoriju, lai novērstu ilgtermiņa riskus valsts demokrātiskajai iekārtai, informatīvajai telpai un nacionālās kultūras un identitātes saglabāšanai.
3. LSM 2025. gada Sabiedriskā pasūtījuma vadlīnijās noteiktā 5. rīcības virziena “Latvijas Sabiedriskais medijs nodrošina izcilas kvalitātes saturu” mērķim veidot programmas un pakalpojumus atbilstoši augstām ētikas un kvalitātes prasībām, nodrošinot žurnālistikas izcilību, ievērojot visaugstākos starptautiskos profesijas un kvalitātes standartus un ieviešot inovācijas.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons
secina:

[4] Par Testa jautājumiem.

Lai arī Iesniegums ir par Testa noslēdzošo – 15. jautājumu, un tajā pieminēto *Latvijas valsts nodevēja un okupācijas varas pārstāvja, Staļina prēmijas laureāta un kolaboracionista Viļa Lāča, kurš aktīvi līdzdarbojās latviešu tautas deportāciju organizēšanā uz Sibīriju*, daiļradi, pārmetumus kolaboracionismā okupācijas varas iestādēm, lai arī ne tik radikālās kolaboracionisma izpausmēs kā attiecībā uz Vili Lāci, varētu izvirzīt vēl citiem (vismaz trim) latviešu literātiem, par kuru daiļradi ir formulēti citi Testa jautājumi. Līdz ar to būtiski ir noskaidrot, vai testa jautājumi ir par tajā pieminēto literātu personībām vai vienīgi par konkrētiem daiļdarbiem, kā arī rast atbildi, vai daiļdarbu tekstu analīzi var nodalīt no to autoru personību vērtējuma.

Ir jāsecina, ka Testā ietvertie jautājumi attiecas uz tiem bērnu literatūras darbiem, kas varētu raksturot pagājušā gadsimta noslēgumā pastāvošās mācību programmas sākumskolas un pamatskolas vecuma bērniem. Tādējādi Testa precīzā mērķa auditorija varētu būt tā paaudze, kas skolā mācījās vēl padomju okupācijas vai pagājušā gadsimta 90. gados. Atbildēt uz testa jautājumiem pašreizējiem sākumskolas un pamatskolas skolēniem varētu būt sarežģīti, jo skolu programmās vairs nepastāv standartizēti “obligātās literatūras” saraksti, kas būtu jāapgūst visiem vienādi. Literāro darbu atlase mācību procesam ir katra skolotāja kompetencē, līdz ar to kāds no

Testā minētajiem daiļdarbiem joprojām varētu tikt izmantots mācību procesā, bet noteikti kāds arī netiek vairs pat pieminēts, to vietā apgūstot tādu latviešu literātu kā, piemēram, Ineses Zanderes, Jura Zvirgzdiņa, Māras Cielēnas, Ērika Kūļa, u.c. daiļdarbus.

Jāsecina, ka Testa jautājumi izsaka to “kultūras kodu” jeb kopēju literāro atmiņu, ko veido visiem zināmi literārie darbi, tēli, motīvi un valodas izteiksmes līdzekļi, kas raksturo pagājušā gadsimta otrajā pusē pastāvošo latviešu kultūras identitāti. Laikam ejot, mainās arī kopējās nozīmes, simboli, priekšstati, atmiņas, vērtības, rituāli un uzvedības modeļi. Kaut kas no līdzšinējā kultūras koda elementiem tiek apzināti saglabāts kā literārās atmiņas pastāvīgais kodols (piemēram, tautasdziesmas, Andreja Pumpura “Lāčplēsis”, Rūdolfa Blaumaņa lugas un noveles, brāļu Kaudzīšu “Mērnieku laiki”, Kārļa Skalbes pasakas, Raiņa “Uguns un nakts”, “Zelta zirgs”, u.c.), bet kaut kas mainās un zūd, tā vietu ieņemot citiem literārajiem darbiem un tēliem, kas izsaka to, kā nākamā paaudze redz, skaidro, interpretē un saprot notikumus, vēsturisko pieredzi, simbolus un valodas metaforas.

[4] Par Vili Lāci un viņa stāstu “Vanadziņš”.

Viļa Lāča daiļrade savulaik ir iekļauta latviskajā kultūras kodā galvenokārt saistībā ar trīs populāriem tekstiem un jo īpaši ar to ekranizācijām kinofilmās:

- 1) romāns “Zvejnieka dēls” (1933-1934) un Viļa Lapenieka 1939. gadā uzņemtā kinofilma, kas 2008. gadā tika izvirzīta, bet netika iekļauta Latvijas kultūras kanonā. Jāpiemin arī 1957. gadā Vara Krūmiņa atkārtotā ekranizācija šim romānam, kā arī 1974. gadā ierakstītais Latvijas Radio “Radioteātra” iestudējums. Pat tie, kas nav redzējuši 1939. gada filmu, zina tajā izskanējušo Jākoba Pfeila dziesmas latviskojumu “Pie dzintara jūras” un Jāņa Mediņa “Laša dziesmu”, romāna tēli, to rīcības motīvi un piedāvātie attiecību modeļi ir “folklorizējušies” un tiek lietoti kā notikumu interpretācijas naratīvi, kas liecina par to piederību latviešu kultūras kodam;
- 2) triloģija “Vecā jūrnika ligzda” (“Zītaru dzimta”, 1937-1938), kuru 1989. gadā kā daudzsēriju mākslas filmu ekranizēja Aloīzs Brenčs. Konkrētais vēstījums par latviešu ģimenes likteņiem pirms un pēc 1. Pasaules kara, protams, var tikt kritizēts par vēsturisko notikumu interpretācijām, taču šī stāsta kino versija bija būtisks notikums Atmodas laikā, sniedzot plašāku izpratni par latviešu tautas vēsturei nozīmīgu laika posmu un notikumiem tajā, veidojot un stiprinot nacionālo pašapziņu;
- 3) stāsts “Vanadziņš” (1936), pēc kura motīviem 1978. gadā Arnolda Burova veidotā leļļu

animācijas filma ar tādu pašu nosaukumu 2008. gadā tika iekļauta Latvijas kultūras kanonā kā *Rīgas leļļu kinoskolas mākslinieku fantāzijas lidojuma spilgts, stilistiski lakonisks paraugs, tehniskā risinājumā, vizuālā un dramaturģiskā izteiksmē jaudīgākais šī žanra darbs*¹.

Protams, atklāts un pamatots ir jautājums, vai Viļa Lāča daiļradei mūsdienās vispār ir jāvelta uzmanība, ņemot vērā viņa kā padomju varas funkcionāra darbību Iekšlietu ministra amatā Augusta Kirhenšteina vadītajā marionešu valdībā, Latvijas PSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētāja amatā 1940. gadā un Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja amatā pēckara Latvijā. Proti, tas ir jautājums, vai Vilis Lācis kā, iespējams, spilgtākais kolaboracionisma pārstāvis, būtu pilnībā jādzēš no latviešu literatūras un kultūras annālēm?

No vienas puses, tas ir jautājums par to, vai daiļdarbs var pastāvēt arī bez tā autora kā autonoma kultūras parādība, proti, vai tekstu var/drīkst lasīt bez kontekstuālās informācijas par tā autoru, nedomājot par autora biogrāfiju, nezinot vai ignorējot to? Abstrahējoties no autora, teksta sākotnējā jēga kā autora iecere vairs nav nozīmīga teksta interpretācijā, jo, nezinot autoru un viņa ieceri, teksta nozīme veidojas tikai pašā lasīšanas procesā, kurā lasītājs patstāvīgi interpretē tekstu, balstoties savā individuālajā pieredzē un viņam aktuālajā kultūras kontekstā. Šajā procesā lasītājs nosacīti pats kļūst par teksta autoru, kā par to rakstīja Rolāns Barts savā esejā “Autora nāve”, ka *par Autora nāvi jāmaksā ar lasītāja dzimšanu*².

No otras puses, tas ir jautājums par to, ko vēlamies uzskatīt par savu vēsturi, vai esam gatavi iekļaut tajā arī tos faktus, kas nav patīkami, glaimojoši, pašreizējo identitāti apstiprinoši. Vai spējam paskatīties uz savas tautas kultūras vēsturi visā tās daudzšķautnainībā un pilnībā, un atzīt, ka arī negatīvi vērtējamu personību daiļdarbi vēsturiski ir daļa no mūsu aktuālā kultūras koda, kuru ignorēšana nepalīdz atbildēt būtisko kolektīvās identitātes jautājumu – *Kas mēs esam?* Centienos atbildēt šo jautājumu, ignorējot Viļa Lāča lubu romānus, Andreja Upīša “Zaļo zemi” un “Sūnu ciema zēnus”, Jāņa Sudrabkalna pirmskara dzeju, Annas Sakses “Pasakas par ziediem” un vēl daudzus citu vēlāko kolaborantu daiļdarbus, mēs varam iegūt tikpat nepilnīgu skatu uz latviešu literatūru, kāda tā bija padomju okupācijas gados bez Aleksandra Čaka “Mūžības skartajiem”, Edvarta Virzas “Straumēniem”, Aleksandra Grīna “Dvēseļu puteņa”, Anšlava Eglīša “Līgavu medniekiem” un daudziem citiem daiļdarbiem, kas tika atgriezti latviskajā kultūras kodā pēc gandrīz piecdesmit gadu pārrāvuma.

¹ Skat. izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://kulturaskanons.lv/archive/vanadzins/>.

² Rolāns, Barts *Autora nāve*. Skat. izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://satori.lv/article/autora-nave>.

Ombudam nav kompetences atbildēt šos jautājumus, tie ir formulēti vienīgi tāpēc, lai noskaidrotu kāds ir redakcionālais pamatojums iekļaut Testā jautājumu par stāstu “Vanadziņš”, kas, iespējams, ir augstvērtīgākais Viļa Lāča literārais sacerējums, bet kura autors vienlaicīgi ir atbildīgs par Latvijas iedzīvotāju deportācijām uz Sibīriju un kolaboracionismu ar padomju varu. Vienlaicīgi ir jāsecina, ka **testa jautājumi ir veidoti par daiļdarbiem, to tēliem un motīviem, bet ne par šo daiļdarbu autoru vēsturisko veikumu.**

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

vērš uzmanību:

[5] Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds atzinumus sniedz normatīvo aktu definētajās kompetences robežās un izmantojot LSM Redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodeksu normas, kas attiecas uz profesionālo ētiku un tās ievērošanu redakcionālajos lēmumos un profesionālajās procedūrās, kas veiktas satura veidošanas procesā. Nedz normatīvie akti, nedz LSM Redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodekss nedod ombudam tiesības sniegt iesniegumā minēto apstākļu juridisko izvērtējumu.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

atzīst:

[6] Ombuds neatzīst, ka Testa saturs un publikācijas fakts būtu pretrunā ar VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” sabiedriskā pasūtījuma 2025. gada plānā noteiktajiem mērķiem 2., 4. un 5. rīcības prioritāšu virzienos.

Redakcionālais lēmums publicēt Testu nav pretrunā mērķim stiprināt piederības sajūtu Latvijai, piesaistīt jaunu auditoriju, lai novērstu ilgtermiņa riskus nacionālās kultūras un identitātes saglabāšanai, un nav pretrunā ar mērķi veidot programmas un pakalpojumus atbilstoši augstām ētikas un kvalitātes prasībām. Secīgi redakcionālais lēmums publicēt Testu atbilst LSM Redakcionālajās vadlīnijās noteiktajai LSM misijai strādāt sabiedrības interesēs pēc augstākajiem profesionālajiem standartiem veidojot programmas un cita veida saturu, atbalstīt nacionālo kultūru.

Iesniegumā kritizētais jautājums par stāsta “Vanadziņš” galvenā varoņa labāko draugu [kaķis] Testā nav ticis uzdots tāpēc, lai izceltu vai aktualizētu stāsta autora Viļa Lāča personību, bet vienīgi, lai Testa pildītājiem būtu iespēja pārbaudīt, vai viņi atceras konkrētā stāsta vai tajā balstītās animācijas filmas saturu. Ombuds pieļauj, ka Testā uzdots jautājums daļai portāla LSM.lv lietotāju būtu saprotams arī tad, ja stāsta autors vispār netiktu norādīts, jo “Vanadziņš” vecākās

paaudzes auditorijai joprojām ir kopējas literārās atmiņas tēls. Savukārt jaunākajai paaudzei šis tēls, iespējams, nav zināms tieši tāpat, kā nav zināms tā autors. Iekļaujot Testā detalizētu informāciju par stāsta autoru un tā nodarījumiem Latvijas tautai padomju okupācijas gados, Tests iegūtu citu mērķi un uzdevumu, tas būtu jāveido kā faktoloģisko zināšanu tests par literātiem, nevis par daiļdarbiem kā konkrētajā iecerē.

[7] Ombuds neatzīst, ka Testā iekļautais jautājuma formulējums – *Kāds dzīvnieks ir Viļa Lāča stāsta "Vanadziņš" galvenā varoņa Jānīša labākais draugs?* – pārkāptu SEPLPL 2. pantā definēto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu vispārējo stratēģisko mērķi, kas noteic sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem stiprināt Latvijas demokrātisko iekārtu, vārda brīvību un Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, kopt latviešu valodu un nacionālo kultūru saskaņā ar Satversmi, SEPLPL un citiem likumiem.

[8] Ombuds neatzīst, ka Testa jautājuma formulējums pārkāptu SEPLPL 3. panta trešajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipu veidot savas programmas un pakalpojumus atbilstoši augstām ētikas un kvalitātes prasībām, nodrošinot žurnālistikas izcilību un ievērojot visaugstākos starptautiskos profesijas un kvalitātes standartus.

[9] Ombuds neatzīst, ka Testa jautājuma formulējums pārkāptu SEPLPL 3. panta piektajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipu veicināt zināšanas, radošumu un izaugsmi.

[10] Ombuds neatzīst, ka Testa jautājuma formulējums pārkāptu SEPLPL 3. panta sestajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipu stiprināt latvisko identitāti, [..], popularizēt nacionālo kultūru, mākslu un tradīcijas, sekmēt to uzturēšanu un izkopšanu [..].

[11] Secīgi ombuds atzīst, ka Testā iekļautais jautājums ir atbilstošs LSM Redakcionālajās vadlīnijās definētajai LSM misijai strādāt sabiedrības interesēs, LSM redakcionālajām vērtībām un darbības profesionālajiem principiem, kuros izvērsti SEPLPL 3. pantā definētie sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipi.

Testa jautājums popularizē nacionālo kultūru, veicina zināšanas par to, balstoties pieņēmumā, ka stāsts “Vanadziņš” un pēc tā motīviem veidotā leļļu animācijas filma “Vanadziņš” ir latviešu nacionālās kultūras sastāvdaļas. Šāda pieņēmuma apstiprinājums vai noliegums nav ombuda kompetencē. Ombuds var vienīgi konstatēt, ka testa jautājuma formulējums ir balstījies tā autoru pašāvērbā uz daļā sabiedrības pastāvošo konsensu par “Vanadziņu” kā latviešu literatūras un kino

atpazīstamu un vispārzināmu tēlu, kas pamato šī jautājuma iekļaušana testā. Vienlaicīgi ir jāņem vērā (un uz to norāda pats Iesnieguma fakts), ka, iekļaujot Testā jautājumu par šo tēlu, tiek radīts iespaids, ka šī stāsta vai filmas saturs būtu kaut kas tāds, kas visiem noteikti būtu jāzina – ka tas ir triviāls jautājums – kas, protams, tāds nav. Kultūras kods kā kopējās literārās atmiņas vienību un intertekstuālu atsauču sistēma ir funkcionējošs tikai tad, ja šo atsauču objekti ir zināmi, savukārt kultūras identitātes formulējumu atšķirības nereti izriet no literāro atmiņu daudzveidīguma un vēsturiskā mainīguma.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas

līdzekļu ombuds

(*paraksts*)*

Edmunds Apsalons

*DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU